

Tranziția demografică în România

Vladimir Trebici

În raportul prezentat la Conferința Națională a partidului, din decembrie 1977, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a spus:

„Ca urmare a dezvoltării armonioase a industriei și agriculturii — cele două sectoare de bază ale economiei noastre naționale — se va asigura creșterea mai accentuată a venitului național, acesta ajungând în 1985 la 2 400 — 2 500 dolari pe locuitor. Aceasta ne dă temei să apreciem că viitorul cincinal va marca un nou salt calitativ pe toate planurile vieții economice și sociale. România va depăși starea de țară în curs de dezvoltare, în accepțiunea contemporană a acestei noțiuni, trecând la stadiul de țară cu o dezvoltare medie” *.

Realizarea acestui salt va necesita eforturi mari: venitul național pe un locuitor ar urma să crească de 2,2—2,4 ori în 1985 față de 1975, pe baza unei dezvoltări corespunzătoare a producției materiale.

În prezent, România este țară în curs de dezvoltare, fiind în același timp și țară socialistă. Această situație specială o deosebește calitativ de țările în curs de dezvoltare, așa cum se poate aprecia pe baza caracteristicilor sociale, culturale, sanitare etc.

Doi din indicii economici cei mai reprezentativi pentru o țară în curs de dezvoltare — produsul național brut pe locuitor și proporția populației neagricole — ne arată, în ciuda marilor progrese, o situație încă nesatisfăcătoare. Or, în ultimii ani, a crescut atât produsul național brut pe un locuitor, fiind în 1975, de circa 1 300 dolari**, iar proporția populației neagricole a crescut, în 1976, la 64,1%.

Cit privește însă ritmurile de creștere a unor indicatori economici foarte importanți situația se prezintă astfel ***:

Tabletul nr. 1

Ritmurile medii mondiale și ale României în perioada
1950—1975 (în %)

Indicatori	Pe glob	România
Populația	1,5	1,1
Venitul național	4,9	8,6
Producția industrială	5,0	12,9
Producția agricolă	sub 2,0	4,8
Exporturile mondiale	6,0	12,7

* Nicolae Ceaușescu, *Raportul cu privire la realizarea hotărârilor Congresului al XI-lea, a Programului Partidului Comunist Român și la sarcinile de viitor*, prezentat la Conferința Națională a P.C.R., 7 decembrie 1977.

** Ion Erhan, *România socialistă—la nivelul țărilor cu grad mediu de dezvoltare economică*, în „Scnteia”, an XLVII, nr. 10 990 din 20 decembrie 1977.

*** N. S. Stănescu, *Direcții de acțiune pentru depășirea stadiului de țară în curs de dezvoltare*, în „Era socialistă”, an LVIII, nr. 1, 1978.

„Viitorul social”, an VII, nr. 2, p. 335—344, București, 1978

În virtutea interdependenței existente între creșterea economică și a populației, între variabilele social-economice și cele demografice, o țară în curs de dezvoltare se caracterizează și printr-un nivel al indicatorilor demografici. Trecerea de la stadiul de țară în curs de dezvoltare la cel de țară dezvoltată sau cu dezvoltare medie este însoțită și de modificarea tendințelor demografice, proces care poartă denumirea de tranziție demografică, unul din procesele de cea mai mare amploare și profunzime.

Situația demografică mondială

Populația țărilor în curs de dezvoltare deține ceva mai mult de 70% din populația mondială — aproximativ 2,8 miliarde de locuitori (1975) — iar a țărilor dezvoltate are o pondere de circa 30% din total (1,2 miliarde, în 1975).

Tabelul nr. 2

Indicii demografici ai populației regiunilor dezvoltate și a celor în curs de dezvoltare (1970 — 1975)

	Regiuni dezvoltate	Regiuni în curs de dezvoltare	România *
1. Rata de creștere (%)	0,86	2,31	1,1
2. Rata brută de natalitate (‰)	17,2	37,5	20,8
3. Rata brută de mortalitate (‰)	9,2	14,3	9,6
4. Speranța de viață la naștere (ani)	71,1	52,2	69,69

* Pentru România, primii trei indici : 1966 — 1976, ultimul : 1974 — 1976

În ansamblu, țările în curs de dezvoltare se caracterizează, *sub raport demografic*, printr-un nivel ridicat al natalității, printr-o mortalitate relativ înaltă, dar care a cunoscut o scădere accentuată în ultimele două-trei decenii, printr-o rată înaltă a creșterii demografice, printr-o structură relativ tânără a populației, printr-o presiune demografică ridicată; *sub raport social și economic*, printr-un produs național brut pe locuitor foarte scăzut (230 dolari pe ansamblul țărilor în curs de dezvoltare), printr-o proporție ridicată a analfabetismului, o pondere foarte mare a populației active ocupate în agricultură, prin deficiențe grave în alimentație, o rată redusă de urbanizare, consum redus de energie pe un locuitor. În aceste condiții cu care sînt confruntate țările în curs de dezvoltare și în preocupările lor de a elabora și aplica strategii de dezvoltare economică și socială, se pune cu toată acuitatea problema raportului dintre creșterea demografică și cea economică, evaluarea tendințelor și perspectivelor, problema reducerii decalajelor care separă țările în curs de dezvoltare de cele dezvoltate. Este deci explicabil interesul crescut pentru teoria tranziției demografice, pentru tipologia acesteia. Atenția cea mai mare se acordă posibilităților predictive ale modelului tranziției demografice deoarece întrebarea fundamentală este aceea dacă țările în curs de dezvoltare se vor înscrie în evoluția lor viitoare în „schema” tranziției demografice, așa cum au cunoscut țările astăzi dezvoltate, ce factori vor determina tranziția și momentul în care se va produce. Răspunsul la această întrebare este de cea mai mare însemnătate pentru strategia dezvoltării social-economice și, în mod corespunzător, pentru politica demografică din țările aflate în curs de dezvoltare. Preocuparea pentru *funcția predictivă* a modelului tranziției demografice a stimulat cercetarea în ce privește *funcția explicativă* a acesteia. Intensificarea studiilor de demografie istorică, creșterea informației statistice, dezvoltarea teoriilor sociologice și economice, în special în domeniul fertilității și al familiei, aplicarea instrumentelor și conceptelor unor discipline moderne — în primul rînd, ale teoriei sistemelor — au contribuit în mare măsură la o mai bună cunoaștere a fazelor tranziției demografice în trecut și la o mai fundamentată interpretare a factorilor social-economici care o determină.

Problema tranziției demografice prezintă, fără îndoială, un interes legitim și pentru România. Schimbările sociale și economice au influențat puternic populația, structura acesteia, precum și tendințele demografice. Dezvoltarea economică și socială, pe baza continuării industrializării, se va desfășura în următorii ani într-un ritm rapid. În aceste condiții, este firească întrebarea : care vor fi implicațiile demografice ale acestei dezvoltări, cum poate fi armonizată creșterea demografică cu cea economică, care sînt mijloacele pe care politica socială și demo-

grafică le poate folosi în acest scop? Studiul tranziției demografice în condițiile României, cu particularitățile care o caracterizează, poate permite și unele concluzii referitoare la legea populației în socialism și oferi un model predictiv pentru situații similare.

Istoricul teoriei tranziției demografice

Ceea ce a căpătat denumirea de „tranziție demografică” ca și încercările de teoretizare, se bazează pe observația statistică a evoluției mortalității și natalității în Europa din cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și secolul al XIX-lea, cînd, sub impactul revoluției industriale și al proceselor asociate, a început să scadă mortalitatea, urmată de diminuarea natalității.

După un studiu al O.N.U. [2], primul care a încercat să descrie stadiile demografice, a fost demograful francez Adolphe Landry, identificînd, încă din 1909, trei stadii pe care le-a numit „regimuri”: primitiv, intermediar și cel modern.

Cei care au formulat în mod expres o teorie a tranziției demografice, sînt Warren S. Thompson (1929) [47] și Frank W. Notestein (1954) [36], dezvoltată ulterior de o serie de demografi, sociologi și economiști ca: C. P. Blacker [6], G. Mackenroth [31], E. Hoover [15], A. J. Coale [16], J. C. Caldwell [12], Francis O. Okediji [39].

Avînd în vedere părerile autorilor citați asupra teoriei tranziției demografice, ne permitem câteva aprecieri generale.

1. Teoria tranziției demografice — în sensul științific al cuvîntului — a făcut progrese remarcabile și este de sperat că sociologia și demografia vor fi în posesia unei teorii încheiate care să ofere atît un model explicativ — pe baza factorilor sociali, economici și culturali — cît și un model predictiv, întemeiat pe identificarea unei „legi”, ca expresie a unei necesități obiective.

2. Încercările de explicare cu caracter biologice au fost, în general, abandonate; demersul cel mai cuprinzător și fundamentat științific este cel întreprins de pe pozițiile mai multor discipline: sociologia, economia, antropologia culturală, psihologia socială și demografia. Avantajul unei asemenea abordări rezidă în faptul că ea ne poate oferi o înlănțuire a variabilelor demografice cu cele sociale, culturale, economice și comportamentale, a legăturii dintre macro- și microdemografie, între variabile independente, dependente și cele intermediare.

3. Teoria tranziției demografice pune tot mai mult în centrul explicației variabilele culturale, modelul cultural, nu numai ca variabile intermediare; mai mult, trebuie să se țină seama de existența unor „submodele culturale” în cadrul unei populații naționale („subculturi”), pe regiuni sau clase și categorii sociale care pot avea un rol foarte important în propagarea și generalizarea unui model cultural care să influențeze comportamentul reproductiv.

4. Interpretarea sistemică s-a afirmat tot mai mult în analiza tranziției demografice, dovedindu-și eficiența; asemenea elemente se găsesc în teoriile lui Mackenroth, K. Davis, Irene Taeuber, Cowgill și efortul principal — după părerea noastră — trebuie întreprins în direcția aplicării coerente a conceptelor și instrumentelor teoriei generale a sistemelor.

5. Sistematizarea informațiilor statistice va face posibilă trecerea de la modelul explicativ al tranziției demografice la modelul predictiv.

6. Alături de un model general, există particularități ale tranziției demografice de la o țară la alta; în unele cazuri scăderea mortalității a precedat scăderea fertilității; în altele, scăderea a fost concomitentă, după cum sînt situații istorice cînd scăderea fertilității a precedat scăderea mortalității. Se pot înregistra și cazuri cînd, în cursul tranziției, fertilitatea a crescut un oarecare timp. Variații semnificative pot fi întîlnite și în ceea ce privește durata diferitelor perioade ale tranziției.

Apreciem că, în general, analiza tranziției demografice în fiecare țară dispune de suficiente elemente valide, cu condiția ca demografia istorică ca și istoria socială să fi pus în evidență, pe baza unor date statistice pe o perioadă suficient de mare, principalele tendințe și corelații între variabilele demografice și cele social-economice (în sensul cel mai larg). Pentru realizarea acestui obiectiv de cunoaștere este necesară interpretarea sistemică și definirea unui set de variabile.

Operaționalizarea teoriei tranziției demografice

Populația națională este un sistem cu reacție după stare, deci un sistem de autoreglare, starea sa fiind descrisă la fiecare moment t de valoarea efectivului populației la acel moment. $P(t)$: mărimea de intrare sau de comandă este efectivul născuților vii: $N(t) = n(t) P(t)$, în care $n(t)$ = rata de natalitate; mărimea de ieșire este efectivul deceselor: $M(t) = m(t) P(t)$.

Ecuatia care descrie evoluția sistemului este :

$$P'(t) = -m(t) P(t) + n(t) P(t),$$

ceea ce mai poate fi exprimat sub forma :

$$P = N - M.$$

Mărimile $n(t)$ și $m(t)$ — ratele de natalitate și de mortalitate — pot depinde de factori exteriori sistemului populației; prin intermediul lor se descrie interacțiunea sistemului populației cu alte sisteme. Se poate reține faptul că mărimile $n(t)$ și $m(t)$ pot fi influențate prin politica demografică sau, mai larg, prin politica socială.

Sistemul populației (ca populație închisă) are toate caracteristicile unui sistem cibernetic și, în primul rând, capacitatea de adaptare, adică este un sistem cu reacție după stare. O importantă problemă cibernetică este aceea a conducerii și a sistemelor conduse. Populația este un sistem condus; pentru politica demografică este deosebit de important de a găsi soluțiile și căile pentru atingerea anumitor obiective referitoare la obiectul condus. Vom încerca să aplicăm aceste noțiuni și concepte la interpretarea tranziției demografice.

Teza fundamentală cu privire la tranziție, cea formulată de D. J. Bogue [7], este următoarea: fiecare societate încearcă să mențină în echilibru evenimentele sale demografice în așa fel încât să înlocuiască pierderile prin decese până la un anumit grad, așa cum apare acest lucru dezirabil după normele colective ale unei societăți; aceste norme sînt flexibile, și se adaptează rapid la acele schimbări în sistemul de producție care trebuie să asigure existența populației.

Dacă ținem seama de faptul că efectivul și structura populației reprezintă variabilele de stare, iar nașterile și decesele sînt intrările respectiv ieșirile sistemului, se poate face afirmația că populația, ca sistem avînd reacție după stare, în faza întâi a tranziției, se autoreglează, realizînd un proces de autoadaptare de tip intern; echilibrul se asigură la rate înalte de natalitate și de mortalitate.

În evoluția sa, societatea ia sub control — exemplul României este concludent —, mai întâi mortalitatea, influențînd astfel ieșirile. Această acțiune conștientă a societății creează, în faza a doua a tranziției, un decalaj cu intrările, ceea ce se exprimă în accelerarea ratei de creștere a populației. Variabilele social-economice acționează asupra intrărilor cu o întârziere; autoadaptarea se poate produce fie prin efectul contextului social-economic, fie prin efectul unor măsuri exprese de politică demografică. Societatea ia sub control variabila de intrare — natalitatea — pentru a o pune de acord cu scăderea mortalității și a restabili echilibrul demografic la un nivel scăzut al mortalității și natalității (țările în curs de dezvoltare) sau de a menține natalitatea la un nivel relativ ridicat pentru a asigura un spor demografic rațional, în raport cu obiectivele creșterii economice (cazul României).

Dacă în faza întâi populația ca sistem se autoregla oarecum „natural”, în faza a treia autoreglarea și autoadaptarea sînt procese în care factorii externi trebuie să apară în mod explicit. În prima fază se manifestă proprietatea de autostabilizare (proprietatea cibernetică I), în faza a treia se manifestă proprietatea de autoorganizare. „Ea reprezintă — după Mircea Malița [32] — nu numai readucerea sistemului la stările sale de echilibru, ci și crearea de noi stări stabile care să permită înfruntarea schimbărilor și provocărilor mediului. Acest tip superior de adaptare presupune, deci o reorganizare internă”. Adăugăm că este vorba de o schimbare cu caracter de mutație, trecerea la o stare calitativă nouă. Aceasta și explică actualitatea și necesitatea unor politici demografice exprese. — Idee subliniată și la Conferința mondială a populației (1974) — indiferent dacă acestea au ca obiectiv reducerea natalității, stimularea acesteia, o populație staționară etc. Cum populația ca sistem este intersectată cu celelalte sisteme din societate, eficiența unor acțiuni îndreptate asupra sistemului demografic nu poate fi asigurată decît prin influențarea concertată a tuturor celorlalte sisteme (economic, educațional, mediu ambiant, sanitar, repartizarea în teritoriu etc.). Este vorba, deci, de o acțiune complexă care, pe planul teoriei și modelului, ridică problema identificării unui număr mare de variabile semnificative, a interpretării lor cibernetică și, eventual, a formulării unor condiții de optim. Cu atît mai complexă devine problema atunci cînd se încearcă redresarea natalității după o perioadă îndelungată de scădere a acesteia, în vederea realizării unui nou echilibru între o mortalitate scăzută și o natalitate în creștere. Aceasta constituie — după părerea noastră — o nouă fază a tranziției demografice al cărei exemplu îl oferă România.

Un context social-economic ajunge să influențeze semnificativ natalitatea numai atunci cînd ajunge la un anumit nivel de dezvoltare, numit „prag”. Expresia cantitativă a acestuia nu poate fi o anumită mărime a produsului național brut pe un locuitor, deși este vorba de un indicator sintetic. După părerea noastră, este nevoie de un indicator care să sintetizeze mai multe variabile. Matematic, soluția este un model de analiză factorială; în literatură

sint suficiente exemple, din care amintim modelul folosit într-un studiu O.N.U. privind fertilitatea și factorii ei la scară mondială [1], modelul lui Niewiaroski [35] sau modelul lui B. Ivanović [27]. Mai recent, o aplicație la studiul economiei mondiale, efectuată de un grup de economiști români [11], aduce o experiență interesantă. Este vorba de o încercare de a ierarhiza — cum s-a mai spus — economiile naționale ale unui număr de 124 de țări pe baza unui indice sintetic* al „nivelului dezvoltării economice-sociale”, și a unui număr de nouă variabile.

Desigur, sistemul de variabile poate fi îmbunătățit, dar ideea „pragului” poate fi cu ușurință realizată cu o asemenea analiză factorială. Pentru fiecare țară în parte se poate stabili nivelul și anul cînd se produce trecerea de la o grupă la alta, ca expresie a nivelului de dezvoltare economico-socială, trecerea de la stadiul de țară în curs de dezvoltare la stadiul de dezvoltare medie.

Un cadru adecvat de analiză a tranziției demografice cu luarea în considerare a variabilelor demografice dependente și a celor social-economice independente, ar putea fi următorul :

Tranziția	Faza I	Faza II	Faza III
1. Rata brută de natalitate			
2. Rata brută de mortalitate			
3. Rata sporului natural			
4. Durata medie a vieții			
5. Piramida vîrstelor			
6. Familia (extinsă sau nucleară)			
7. Dimensiunea familiei			
8. Rata totală de fertilitate			
9. Probabilitatea de supraviețuire a femeilor la 15 și la 50 de ani			
10. Rata de nupțialitate			
11. Proportia femeilor necăsătorite la 50 ani (%)			
12. Vîrsta medie la prima căsătorie			
13. Rata de urbanizare (%)			
14. Proportia populației active din agricultură (%)			
15. Proportia elevilor în populația de 5-19 ani (%)			
16. Produsul național brut pe un locuitor			
17. Indice sintetic.			

Desigur, vor trebui identificate momente esențiale cum ar fi reformele agrare, legea pentru introducerea învățămîntului general și obligatoriu, legea organizării sistemului sanitar, legi cu privire la căsătorie, divorțuri, avorturi etc., adică momente ale legislației sociale și demografice cu incidență previzibilă asupra populației și tendințelor demografice.

Cum se prezintă evoluția natalității și mortalității în România și ce concluzii se pot trage pentru tranziția demografică?

Se remarcă că scăderea mortalității a fost însoțită de scăderea natalității, cu excepția perioadei 1910-1914, cînd se înregistrează o ușoară creștere a natalității; între cele două războaie mondiale scăderea este aproape paralelă; momentul cel mai caracteristic se constată după cel de-al doilea război mondial, cînd în perioada 1947-1955, mortalitatea scade brusc în timp ce natalitatea se situează încă la un nivel înalt, după care se înscrie într-o tendință de scădere rapidă, pînă în 1966.

Să încercăm să descifrăm sensurile evoluției mortalității și natalității, în special în perioada următoare celui de-al doilea război. Spre deosebire de alte țări, natalitatea în România începe să scadă înaintea mortalității și anume după primul război mondial.

Schimbările cele mai semnificative au loc după cel de-al doilea război mondial, explicabile prin noile condiții politice, sociale și economice caracteristice puterii populare înstaurate după actul istoric de la 23 August 1944 și continuate pînă astăzi. Din cele două componente ale mișcării demografice — mortalitatea și natalitatea — importanță prioritară s-a acordat scăderii mortalității care se situa la un nivel foarte ridicat. Afirmatia este valabilă mai cu seamă pentru mortalitatea infantilă. Întreaga strategie sanitară a fost pusă în slujba acestui scop; asistența sanitară a fost așezată pe baze noi, progresele medicinei au putut fi aplicate pe scară largă; accesul populației la serviciile sanitare a fost asigurat. În condițiile în care nivelul de cultură și, mai general, de viață materială a crescut, eficacitatea strategiei sanitare

* Indicele sintetic s-a obținut cu ajutorul analizei factoriale [11], p. 151 și urm.) bazată, în esență, pe matricea coeficienților de corelație.

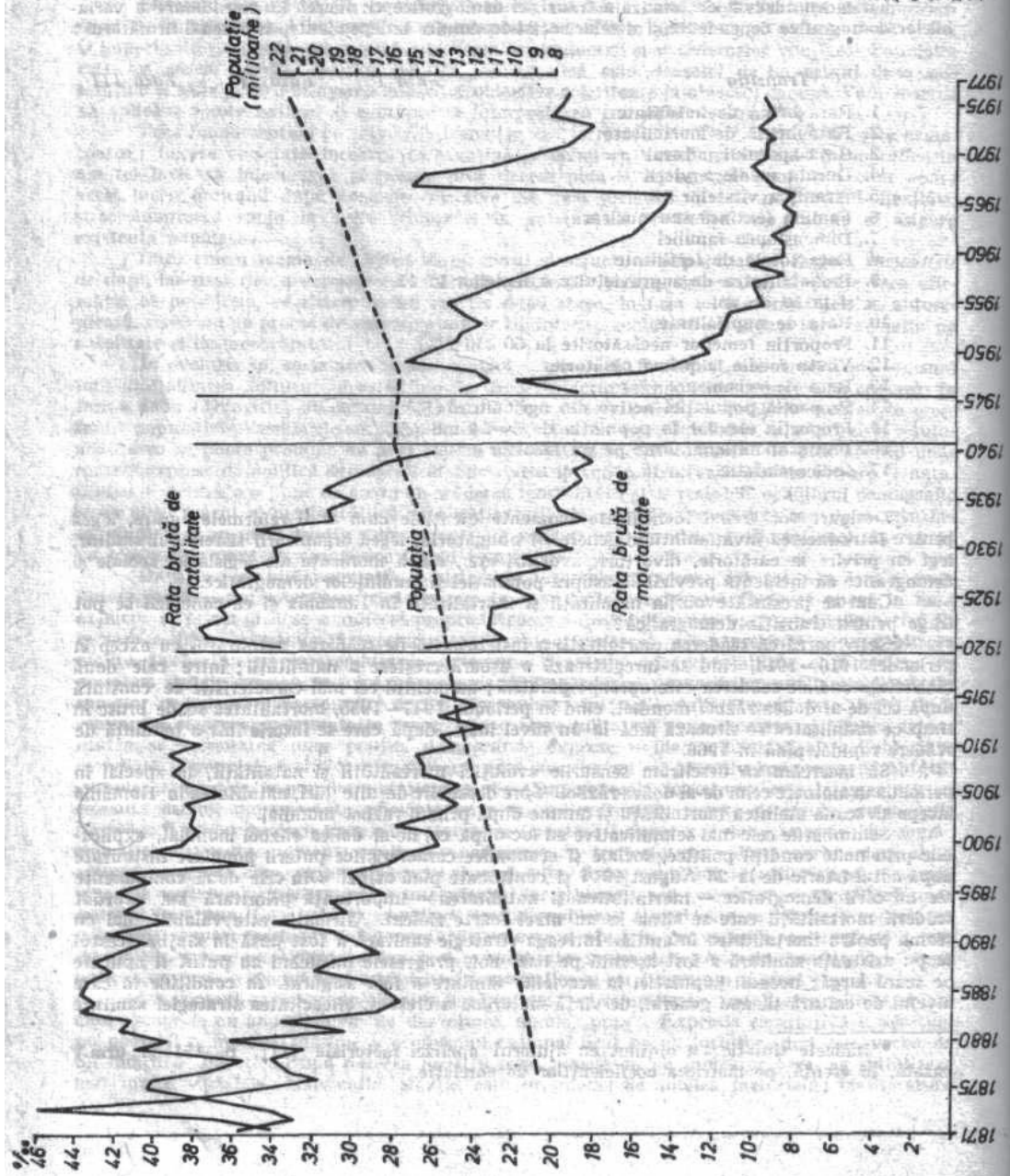

Fig. 7. Evoluția ratelor de natalitate și de mortalitate, precum și a numărului populației României în perioada 1871—1977.

a crescut și s-a materializat în scăderea spectaculoasă a mortalității. Mortalitatea a fost luată sub controlul statului cu rezultate evidente. Cît privește natalitatea, după ce nivelul ei a fost relativ ridicat în anii 1948—1955, parțial și datorită fenomenului de recuperare a căsătoriilor amnate și a nașterilor, în anii 1957—1966 s-a înregistrat o tendință de scădere accelerată, facilitată și de liberalizarea avorturilor. Sînt însă și cauze de ordin social, economic, educațional: afirmarea statutului social al femeii, accesul larg al acesteia la învățămînt, mobilitatea profesională și socială, în contextul generat de industrializarea socialistă și de urbanizare, participarea tot mai amplă a femeii la munca socială. În perioada 1957—1966 scăderea natalității este ceva mai rapidă decît scăderea mortalității: reechilibrarea lor se face la niveluri mai scăzute. Măsurile de politică demografică, adoptate la sfîrșitul anului 1966, în special cele referitoare la avorturi, au avut ca efect redresarea natalității în 1966, urmată însă de o scădere în anii următori. În virtutea reacției de sistem, în perioada următoare anului 1966, a avut loc și o creștere a mortalității generale, dar mai ales a mortalității infantile. După cîtiva ani se înregistrează un început de reechilibrare a natalității și mortalității la niveluri ceva mai ridicate.

Tabelul nr. 3

Ratele medii de natalitate, mortalitate și ale sporului natural în anii 1930—1976

Perioada	Natalitatea		Mortalitatea		Sporul natural	
	rate (‰)	Indici* (%)	rate (‰)	Indici* (%)	rate (‰)	Indici* (%)
1930—1939	31,4	—	19,5	—	11,9	—
1948—1956	25,1	-20,1	12,0	-38,1	13,1	+9,5
1957—1966	17,7	-29,7	8,9	-26,3	8,8	-32,0
1967—1976	21,4	+20,7	9,5	+6,8	11,9	+33,7

* Față de perioada anterioară

În perioada 1948—1956 natalitatea scade cu 20,1%, în timp ce mortalitatea scade cu 38,1%; este faza pretransformativă a tranziției demografice. În perioada imediat următoare (1957—1966) natalitatea scade mai rapid decît mortalitatea. Mica „explozie demografică” se produce în anii 1948—1956, cînd rata sporului natural ajunge la 13,05%, sau o rată medie anuală de creștere de 1,3%. După 1966, natalitatea se redresează și pentru întreg intervalul 1967—1976 înregistrează un nivel de 21,4‰, iar rata sporului natural, circa 11,9% sau o rată medie anuală de 1,2%. Este greu de separat efectul de conjunctură demografică de efectul de lungă durată, în urma aplicării unor măsuri de politică demografică complexă. În orice caz, după 1966, cea de a doua componentă a mișcării demografice — natalitatea — este tot mai mult luată sub controlul statului, ca obiectiv de politică demografică sistematică. Prin urmare, reechilibrarea tendințelor demografice la niveluri mai ridicate — ceea ce ar marca o nouă fază a tranziției demografice — începe din 1967, proces în curs de desfășurare.

Tranziția demografică din România are trăsături particulare, după cum fiecare țară are propria sa experiență în acest domeniu. Cu toate acestea, sînt și trăsături comune și generale care pot asigura tranziției demografice o funcție predictivă. Aceasta ar putea duce la punerea în evidență a unei „legi economice a populației”, pe de o parte, iar pe de altă parte, a „legităților reproducției populației”, ca lege demografică, în sensul propus de prof. D. Valente [52]. În orice caz, sînt necesare studii detaliate pentru fiecare țară în parte, cu reliefaarea a ceea ce este particular pentru evoluția demografică a fiecărei țări.

Din succinta prezentare a evoluției demografice din România se pot desprinde trăsăturile ei principale:

1. apartenența României la „modelul cultural” al Europei face ca nivelul natalității și mortalității, în perioada pretransformativă, să nu fi avut valorile pe care le înregistrează în țările actualmente aflate în curs de dezvoltare: în perioada 1930—1939 la o rată brută de natalitate de 31,4 născuți-vii la 1 000 locuitori și o rată brută a mortalității de 19,5 decese la 1 000 locuitori, rata anuală de creștere a fost de circa 1,2% în condițiile în care venitul național pe un locuitor a fost de 100 dolari;

2. tranziția demografică a avut loc prin scăderea mai accelerată a mortalității, în perioada 1948—1956, urmată de scăderea accentuată a natalității, în perioada 1957—1966;

3. ambele fenomene au avut loc ca urmare a combinării factorilor economiei cu cei politici, culturali, educaționali, în așa fel încît se poate spune că în condițiile în care România a rămas țară în curs de dezvoltare, — venitul național în 1975 a fost de circa 1 000 dolari

pe locuitor — influența cea mai puternică revine factorilor politici, sociali și culturali (relațiile de producție socialiste, mobilitatea socială, profesională și rezidențială, creșterea nivelului de instrucție și de cultură al populației).

În raport cu Europa, indicele demografic al României se diferențiază în felul următor:

Tabelul nr. 4

Ratele brute de natalitate și ratele medii anuale de creștere a populației Europei (1965—1975) și ale României (1966—1976)

	Rata brută de natalitate (‰)	Rata medie anuală de creștere a populației (%)
EUROPA *	16	0,6
Europa occidentală	15	0,6
Europa de sud	19	0,7
Europa de nord	16	0,4
Europa de est	16	0,6
ROMÂNIA	20,8	1,1

* Fără U.R.S.S.

Natalitatea din România este cu circa o treime mai mare ca media Europei, iar rata de creștere cu 83 % mai înaltă. În schimb, cu toată scăderea de șase ori în ultimele trei decenii, rata de mortalitate infantilă este mai ridicată, în timp ce durata medie de viață este cu puțin mai mică ca în principalele țări dezvoltate.

Particularitățile evoluției demografice se vor menține și în viitor. Pentru orizontul 1985 există stabilite câteva jaloane importante. Potrivit orientărilor generale cu privire la întocmirea planului cincinal de dezvoltare economico-socială a României în perioada 1981—1985, adoptate la Conferința Națională a P.C.R. din decembrie *, populația României urmează să ajungă la circa 23,7 milioane locuitori în 1985, realizându-se un spor de peste 1,2 milioane locuitori față de 1980. Ponderea populației ocupate în industrie și construcții va fi de aproape 53 % în populația ocupată totală, iar a agriculturii va continua să scadă în 1980, de 29 %, iar în 1985 de 21 %.

Pentru realizarea cifrei de 23,7 milioane, condițiile demografice sînt următoarele **

Tabelul nr. 5

Indicii demografici cincinali ai populației României, în perioada 1981—1985

Indici demografici	1981—1985
Numărul populației* (mii)	23 797
Numărul mediu anual de nașcuți (mii)	466
Numărul mediu anual de decese (mii)	217
Sporul mediu anual (mii)	249
Rata medie anuală de natalitate (‰)	20,1
Rata medie anuală de mortalitate (‰)	9,4
Rata medie anuală de creștere a populației (%)	1,1

* La sfîrșitul anului 1985.

Indicii demografici pentru perioada 1981—1985 nu diferă prea mult de nivelul lor înregistrat, ca medie, în perioada 1966—1976. Întrucît însă în anii 1970—1976 rata medie de natalitate a fost de 19,4 nașcuți-vii la 1 000 locuitori, iar rata medie de creștere de 1 %, înseamnă că în perioada ce urmează, măsurile de stimulare a natalității și de reducere a mortalității trebuie să fie aplicate cu eficiență.

* Nicolae Ceaușescu, *Raport la Conferința Națională a Partidului Comunist Român*, din decembrie 1977, București, Edit. politică, 1977.

** Vl. Trebici, Ilie Hristache, *Populația României la orizontul anului 1999*, în „Viitorul social”, an VI, nr. 2, 1977.

Asigurarea unui nivel relativ înalt al natalității și al unui spor demografic rațional, concomitent cu creșterea duratei medii de viață, mai cu seamă prin reducerea mortalității infantile, vor fi trăsăturile caracteristice ale evoluției demografice în această subperioadă a tranziției demografice. Să amintim că printre rațiunile politicii pronataliste din România se înscrie un foarte important argument economic: creșterea demografică, firește, în ritmuri moderate, este un factor al creșterii economice. România, ca țară cu dezvoltare medie, în anul 1985 va avea toate caracteristicile social-economice îmbunătățite, corespunzătoare deopotrivă acestui stadiu de dezvoltare economică ca și trăsăturilor societății socialiste multilateral dezvoltate. Progresul întregii societăți ca și aplicarea consecventă a politicii demografice vor avea drept rezultat indicii demografici care să se integreze armonios în ansamblul indicatorilor social-economici ai țării.

BIBLIOGRAFIE

- 1 O.N.U., Population Bulletin of United Nations, No. 7, 1963, with special reference to conditions and trends of fertility in the world, New York, 1965.
- 2 O.N.U., The Determinants and Consequences of Population Trends. New Summary of findings on Interaction of Demographic, Economic and Social Factors, volume I, New York, 1973 (The Theory of Demographic Transition, p. 58 și urm.).
- 3 O.N.U., World Population Prospects as Assessed in 1973 (E SA/P/WP. 53), New York, 1976.
- 4 A. CARTER, W. LEONTIEF, P. PETRI, Viitorul economiei mondiale. Un studiu al O.N.U., București, Edit. științifică și enciclopedică, 1977.
- 5 **, World Bank Atlas. Population, Per Capita Product and Growth Rates, Published by World the Bank, 1977.
- 6 BLAKER C. P., Stages in Population Growth, in „The Eugenics review”, 39, No. 3 (october 1947).
- 7 BOGUE D. J., *Principles of Demography*, New York, 1969.
- 8 BRACKETT JAMES W., RAVENHOLT R. T., World Fertility, 1976: „An Analysis of Data Sources and Trends”, in „Population Reports”, Series J, Number 12, November 1976. The George Washington University, Medical Center.
- 9 BROWN LESTER R., World Population Trend: Signs of Hope, Signs of Stress, in „Population Reports Series” J, Number 13, January 1977. The George Washington University, Medical Center.
- 10 BROWN LESTER R. s.a., *Twenty-Two Dimensions of the Population Problem*, in „Population Reports”, Series J, Number 11, November 1976. The George Washington University, Medical Center.
- 11 BURTICĂ CORNEL (coordonator), *Economia mondială. Tipologia economiilor naționale*, București, Edit. politică, 1977.
- 12 CALDWELL JOHN C., *Toward a Restatement of Demographic Transition Theory*, in „Population and Development Review”, September/December 1976, volume 2, Numbers 3 and 4, The Population Council.
- 13 CHESNAIS J. CL., SAUVY ALFRED, Progrès économique et accroissement de la population: Une expérience commentée, in „Population” (I.N.E.D.), Nr. 4-5, 1973.
- 14 CLIFFORD W. B., *Modern and Traditional Value Orientations and Fertility Behaviour: A Social Demography Study*, in „Demography”, 8, 1971, p. 37.
- 15 COALE ANSLEY J., HOOVER EDGAR M., *Population Growth and Economic Development in Low - Income Countries: A Case Study of India's Prospects*, Princeton University Press, Princeton, 1958.
- 16 COALE A. J., The Demographic Transition Reconsidered, in „International Population Conference”, Liège, 1973, volume 1, p. 55-72.
- 17 CORSINI CARLO A., *Self-regulating mechanisms of traditional population before the demographic revolution: European Civilizations*, in „International population conference”, Mexico, 1977, Vol. 3, Liège.
- 18 COWGILL D. O., *The Theory of Population Growth Cycles*, in „American Journal of Sociology”, 55 (1949), p. 128.
- 19 COWGILL D. O., Transition Theory as General Population Theory, in „Social Forces”, 4, 3 (March 1953), p. 271-274.
- 20 DAVIS KINGSLEY, *Human Society*, Macmillan, New York, 1949.
- 21 DAVIS K., *The Theory of Change and Response in Modern Demographic History*, in „Population Index”, 29, Oct. 1963, p. 345-366.

- 22 DAVIS KINGSLEY și BLAKE JUDITH, Social Structure and Fertility: *An analytic framework*, in *Economic development and Cultural Change*, 4 (aprilie 1956), p. 211–235.
- 23 FAWCETT JAMES T., *Psychologie et Population*. The Population Council, New York, Paris, 1971.
- 24 FREEDMAN RONALD, *The Sociology of human Fertility: A trend report and bibliography*, in „*Current Sociology*”, 10/11, No. 3, (1961–2), p. 40 și 49.
- 25 GHETĂU VASILE, *Evolution de l'espérance de vie en Roumaine. (1900–1975)*, Congrès général de l'Union Internationale pour l'étude scientifique de la population, 8–13, août 1977, Mexico.
- 26 HOUDAILLE JACQUES, *Les mécanismes régulateurs de la fécondité dans les sociétés traditionnelles*, in „*International population conference*”, Mexico, 1977, vol. 3, Liège, 1977.
- 27 IVANOVIC BRANISLAV, *Classification of underdeveloped areas according to level of economic development*, in „*Mathematical Studies*”, vol. I, nr. 3, 1964, New York.
- 28 KHALATBARI PARVIZ, *Zu einigen Problemen der Methodologie der Bevölkerungsforschung*, in vol. „*Zu Problemen der Demographie*. Internationales Demographisches Symposium Berlin”, Dezember 1974, Akademie-Verlag, Berlin, 1975, p. 13–30.
- 29 LANDRY ADOLPHE, *Les trois théories principales de la population*, 1909, 1934 ed.
- 30 LANDRY ADOLPHE, *La Révolution Démographique*. Paris, 1934.
- 31 MACKENROTH G., *Bevölkerungslehre – Theorie, Soziologie und Statistik der Bevölkerung*. Berlin, Göttingen, Heidelberg, 1953.
- 32 MALIȚA MIRCEA, *Metoda sistemelor în științele sociale*, in „*Vitorul social*”, an IV, nr. 1, București, 1975, p. 61–70.
- 33 MATEI HORIA, C. NEGUȚ SILVIU, NICOLAE ION, ȘTEFLEA NICOLAE, *Statele lumii*. Mică enciclopedie, ed. II-a, revăzută, București, Edit. științifică și enciclopedică, 1976.
- 34 MAULDIN W. PARKER, *Fertility trends: 1950–1975*, in *Studies in Family Planning*. A publication of the Population Council, vol. 7, nr. 9, september 1976.
- 35 NIEWIAROSKI DONALD H., *The level of living of nations: meaning and measurement*, in „*Estadística*”, vol. XXIII, nr. 85, 1965, Washington.
- 36 NOTESTEIN FRANK W., *Population: The long view*, in Theodore W. Schultz (ed), *Food for the World*, University of Chicago Press, Chicago, 1945, p. 41. (Pentru prima dată folosită expresia „demographic transition”).
- 37 NOTESTEIN FRANK W., *Economic problems of population Change*, 8th International Conference of Agricultural Economists, 1953, Oxford University Press, London, 1953.
- 38 OEGHSLI FRANK W., KIRK DUDLEY, *Modernization and the demographic transition in Latin American and the Caribbean*, in *Economic Development and Cultural Change*, 23, nr. 3 (april 1975), p. 341–419.
- 39 OKEDIJI FRANCIS O., *Changement dans le comportement individuel en matière de procréation et valeurs culturelles*. U.I.E.S.P., Série de conférences sur la population, Bucarest, 1974.
- 40 POURSIN JEAN-MARIE, *La population mondiale*. Editions du Seuil, Paris, 1976.
- 41 PRESSAT ROLAND, *Démographie sociale*. Presses Universitaires de France, Paris, 1971.
- 42 RYDER N., *Reproductive Behaviour and the Family Cycle*. (E/Conf. 60/SYM. II/8), Document pentru Conferința mondială a populației, București, 1974.
- 43 SCHMID JOSEF, *Einführung in die Bevölkerungssoziologie*. Col. Sozialwissenschaft Ed. Rowohlt, Reinbeck bei Hamburg, 1976.
- 44 SCHULTZ THEODOR W. (ed.), *New Economic Approaches to Fertility*. Proceedings of a Conference, June 8–9, 1972, in „*Journal of Political Economy*”, vol. 81, Nr. 2, Part. II, March-April 1973.
- 45 ȘERBU G. R. (G. RETEGAN), *Evoluția fertilității populației feminine din România în perioada 1900–1960*, in „*Revista de statistică*”, nr. 4, 1962.
- 46 TEITELBAUM MICHAEL S., *Relevance of Demographic Transition Theory for Developing Countries*, in „*Science*”, 2 May 1975, vol. 188, p. 420–425.
- 47 THOMPSON WARREN S., *Population*, in „*The American Journal of Sociology*”, 34, no. 6 (May 1929), p. 959–975.
- 48 TINBERGEN JAN (coordonator), *Reshaping the International Order (R.I.O.)*. A report to the Club of Rome, E. P. Dutton, et Co., Inc. New York, 1976.
- 49 TREBICI VLADIMIR, *Populația României și creșterea economică*, București, Edit. politică, 1971, p. 274–297.
- 50 TREBICI VLADIMIR, *Romania's population and demographic trends*, Meridiane Publishing House, Bucharest, 1975.
- 51 TREBICI VLADIMIR, *Populația mondială și noua ordine internațională*, in „*Era socialistă*”, an LVII, august, nr. 15, 1977, p. 48–52.
- 52 VALENTEI D., *Marktstko-lenininskaia teoriia narodonaselenta*, Moscova, 1974.